

Научна критика, полемика или осврт

УДК: 316.346.32–053.9

821.133.1.09 Бовоар С.

COBISS.SR-ID 275744780

Рад послат: 10. 12. 2018.

Рад прихваћен: 25. 12. 2018.

Наталија Перишић²

Универзитет у Београду – Факултет политичких наука,

Одељење за социјалну политику и социјални рад

О СТАРЕЊУ У ДЕЛУ СИМОНЕ ДЕ БОВОАР

Резиме:

У разматрањима Симоне де Бовоар, старост и старење немају централно место. Међутим, фрагментарни ставови о овим темама у њеним мемоарским књигама, а неупоредиво више двотомно дело *Старост*, сврставају је у ауторе чији приступи представљају важан допринос мултидисциплинарном проучавању и промишљању у овој области. Снажан глас негодовања који је она још 1970. године подигла против лошег третмана старијих од стране друштва, могао би имати потенцијал за активизам у сфери заштите људских права старијих и данас. На тај начин, њени написи о старости представљају својеврстан памфлет и позив за пуну партиципацију старијих у друштву.

Основна намера у овом раду је да се укаже на разматрања Симоне де Бовоар која се налазе у сфери интересовања социјалне политике и на аргументацију која се налази у основи тих разматрања. С обзиром на важност њених објашњења вулнерабилног положаја старијих уопштено, рад има двоструки фокус. С једне стране, разматрају се најважнији фрагменти приступа старости де Бовоар уопштено, односно значења која се придају старењу у друштву. С друге стране, разматрају се теме транзиције из детињства у зрелост и старост, откривања сопствене старости, пола као детерминанте старења, те промена у сфери рада које су утицале на промену положаја старијих.

Кључне речи: Симона де Бовоар, старење, старост, старији.

Увод

Симона де Бовоар била је филозофкиња која је филозофију живела. Сартровим речником, њена филозофија била је ангажована, представљала је *praxis* (де Бовоар, 1996а: 122). Деценијама се залагала за поштовање људских

² Ванредна професорица, natalija.perisic@fpn.bg.ac.rs

права у свету који би имао мање неједнакости. Њен глас није увек био глас већине. Штавише, често је сматран јеретичким. Један од њених највећих продора, и то на глобалном нивоу, који је био све осим комформистичког, било је објављивање *Другог пола* 1949. године. Страховита поруга обрушила се на ову књигу, од стране бројних кругова, како опште, тако и стручне јавности. Разлози су били бројни: низ табуа тог времена је у књизи „дотакнут“, са два најочигледнија. Први је било ауторкино одбацавање брака и материнства. Други је било „решење“ које је понудила за превазилажење „активног“ принципа оличеног у мушкарцима и „пасивног“ принципа оличеног у женама. Симона де Бовоар веровала је, наиме, да решење овог женског проблема „лежи једино у превазилажењу ‘иманенције’ женствености у социјализму“ (Ofen, 2015: 416).

У исто време, њени ставови у овој књизи, у првом реду онај да се жена не рађа, него да се женом постаје, постали су окосница феминистичког покрета у читавом свету. Сасвим извесно, допринос Симоне де Бовоар феминизму и деконструкцији идентитета жене, њеног положаја и смисла живота, је вансеријски. Међутим, и овде је потребно сачинити једну важну напомену. У својој трећој мемоарској књизи, првом делу *Моћи ствари*, она пише: „никада се нисам заносила варком да ћу изменити женску судбину; она зависи од будућности рада у свету, озбиљно ће се променити само по цену преображаја производње. Управо стога сам избегла да се затворим у оно што се назива ‘феминизмом’“ (де Бовоар, 1996а: 239).

У том контексту, де Бовоар је у *Другом полу* кренула од следеће премисе: „жене немају довољно средстава да би се организовале у целину која може да се избори са другом узајамном целином. Оне немају историју, оне немају прошлост, немају своју религију и не деле такву солидарност рада и интереса какву има пролетаријат“ (Ofen, 2015: 26). Две деценије касније, тачније 1970. године, она је објавила своју књигу *Старост*, студију о још једној, али другачијој, такође потлаченој „класи“ – старијима. За разлику од *Другог пола* који је постао у целини или у сегментима, предмет бројних каснијих изучавања и научних и стручних радова, чини се да *Старост* није у толикој мери била инспиративна истраживачима из области геронтологије (Bose, 2011: 103). То јесте изненађујуће, имајући на уму континуирану актуелност онога што је Симона де Бовоар изрекла у њој. Ово не значи, међутим, да њени ставови о старењу нису проблематизовани, деконструисани и разматрани. Заједно са аутентичним размишљањима Симоне де Бовоар, они сачињавају основ квалитативне анализе у овом раду. Он се поред увода и закључка, састоји из три дела. У првом делу указује се на улогу личног у бављењу темом старења код де Бовоар, а у другом следи приказ старости као политичке катеорије. Трећи део тематизује положај старијих у друштвима, онако како је разматран у *Старости*, уз кратко разматрање неких од релевантних сегмената књиге. Закључни део истражује везе датих тема са актуелном литературом.

1. Лично, као подстицај за писање о старости код Симоне де Бовоар

Занимљиво је сведочење које де Бовоар износи у првом делу *Моћи ствари* о факторима који су је подстакли и одржали у писању *Другог пола*: „та књига била је замишљена готово случајно; желећи да говорим о себи, увидела сам да морам себи описати женску судбину [...] покушала сам да направим реда у тој на први поглед збрканој слици која ми се нудила: у сваком случају, мушкарац се постављао као Субјект а жену је посматрао као Објект, као Другог [...] и сами научници, и то оба пола, прожети су мушким предрасудама, те сам покушала да из њихових тумачења откријем тачне чињенице [...] почела сам да посматрам жене новим оком и непрекидно сам се ишчуђавала. Необично је и подстицајно открити одједном, у четрдесетој години, један вид света који боде очи а који не видимо“ (де Бовоар, 1996а: 231). И заиста, у њеним мемоарима који претходе двома свескама *Моћи ствари*, а то су *Успомене лепо васпитане девојке* и две свеске *Најбољих година* упадљиво је одсуство тзв. „женске“ свести.

Слично је и са размишљањима де Бовоар о старости. Промисљањем старости, симболично или не, она се бави на крају другог дела *Моћи ствари*, после којих ће уследити *Свођење рачуна* и *Церемонија опроштаја*, чији и сами наслови указују на „путовање“ према крају живота. Штавише, у *Свођењу рачуна*, она наводи своју запањеност „општом грајом“ која је настала због њених писања о сопственом старењу у *Моћи ствари* (de Bovoar, 2005: 136).

Занимљиво је да се референце на старост могу уочити и у ранијим мемоарима Симоне де Бовоар, иако се њен приступ овој теми, разумљиво, мењао са њеним сопственим годинама, односно старењем. У биографији Симоне де Бовоар коју су написале Клод Франсис и Фернанда Гонтије, указује се на њену опседнутост старошћу, без икаквих повода у стварности, уз навођење исказа о беспрекорном физичком изгледу де Бовоар (Fransis, Gontije, 2011: 275). У исто време, сама Симона де Бовоар наводи да је, са својих тридесет сматрала да се након четрдесете „извесне љубави“ треба одрећи и „свући своју стару кожу“ (де Бовоар, 1996б: 5), док је са педесет написала да се млади људи одједном „обрете као стари“ (де Бовоар, 1996б: 441). Сасвим извесно, разматрање сопствене старости у овим годинама живота, између осталог, представља „дуг“ времену у ком је живела, када је људски век био краћи него данас, када се сматрало да људи раније остаре, а од жена се очекивало умногоме више да се уклопе у улоге које су им у старости прописане. Међутим, изузетно су снажне њене речи о њеном личном доживљају старости из 1963. године, дакле када је имала 55 година: „најзначајније, најнепоправљивије што ми се догодило после 1944, то је што сам остарила. То значи много тога. А пре свега да се свет око мене изменио: смањено се и истањено. Не заборављам више да је површина Земље ограничена, да је ограничен број њених становника, биљних и животињских

врста, као и слика, књига, споменика који се на њој налазе. Сваки елемент се објашњава том целином и упућује само на њу: и њено богатство је ограничено [...] Стварност ме још интересује, али ме њено присуство више не поражава“ (де Бовоар, 1996б: 438–439).

Извесно је да лично јесте уграђено у писање *Старости*, због чега у њему старост јесте анализирана онако како је доживљена, а не како је нормирана. Искуства старења (али и болести и смрти), свест о везама између старења и друштва код де Бовоар, указују на „посебну сензитивност“ (Bose, 2011: 103). Две изјаве за штампу Симоне де Бовоар из тог времена јасно указују на подстицаје за писање о старењу. У једној, она каже да друштва у свом напретку заборављају своје старе. У другој наводи: „старост је проблем у ком се стичу сви промашаји друштва. Управо зато се он тако брижљиво заташкава. Требало би да људи остану људска бића догод живе“ (Fransis, Gontije, 2011: 311).

На крају овог дела о личном као подстицају за писање о старењу, од значаја је сведочење Симоне де Бовоар у *Свођењу рачуна* о процесу писања књиге *Старост* и њеном доживљају њеног пријема.

Књига се, наиме, заснива на квалитативној анализи тада постојеће литературе, различитих типова. На почетку, констатује она, „руке су ми биле празне“ (de Bovoar, 2005: 137), односно литература о старењу била јој је прилично непозната и недоступна. Сакупљање литературе обухватило је изворе из низа области науке. Неке од њих су филозофија, биологија и физиологија, статистика, историја, антропологија и етнологија, психологија. Анализирала је мемоаре старих, њихове интимне дневнике, преписку, питала саму себе (de Bovoar, 2005: 138).

Пријем књиге, пак, проценила је позитивним терминима. Општа јавност ју је подстакла да сматра да су њене оцене о драматичном положају старијих исправне. Штавише, она наводи да је схватила да су статистички подаци који указују на лош положај старијих „одвећ оптимистички“, да пропусти администрације и „цепидлачење прописа“ доводе до самоубиства међу њима итд. (de Bovoar, 2005: 139). И ставови политичких кругова били су позитивни: „на десници као и на левици, признали су да је судбина одређена старима данас права брука“ (de Bovoar, 2005: 139). Када су научни кругови у питању, Симона де Бовоар у мемоарима наводи да ју је највише охрабрила подршка која је дошла „од извесног броја геронтолога“ (de Bovoar, 2005: 139), који су јој честитали на храбрости у распакивању положаја старијих.

2. Старост као политичка чињеница

Старост се састоји из два дела, из „Старости посматране споља“ (I дела) и „Бића-у-свету“ (II дела). У првом делу, проблематици је приступљено из угла биологије (I поглавље), етнологије (II поглавље), историјских (III поглавље) и савремених друштава (IV поглавље). У другом делу, тематизирају се прихватање тела у старости (V поглавље), расположиво време и активности (VI поглавље) и свакодневни живот (VII поглавље), уз навођење примера индивидуалног старења (VIII поглавље). Садржај Додатака сачињавају кратка разматрања о стогодишњацима, превод чланка једног америчког аутора о старијима, а затим испитивање положаја старих у социјалистичким земљама, те статистички подаци о полности старијих (de Beauvoir, 1986a, 1986b). Оваквом структуром своје студије, Симона де Бовоар настојала је да постигне двоструки циљ. Као што први део књиге показује, она проблематици приступа са објективне стране, испитујући научне чињенице о старости и старењу. Након тога, као што други део књиге показује, она се фокусира на субјективитет и на доживљај старости и старења. Иако ће томе у овом раду бити посвећен свеукупан простор, основни закључци до којих читаоци нужно долазе јесте да су стари објекти у друштвима.

Образложење структуре књиге подржано је изворним становиштем Симоне де Бовоар да „старост може бити прихваћена само у целини; она није само биолошка већ и културна чињеница“ (de Beauvoir, 1986a: 018). Назив подналова овог рада, без икаквих претензија, указује на трећу важну компоненту. То је компонента којом се де Бовоар уистину бави, и то на најбољи могући начин. Она указује да су старији, старости и старење уистину политички конструкт и политичка интерпретација у друштвима, која се креира од „врха ка доле“, тј. без удела оних на које се та интерпретација односи.

Своју аргументацију у књизи, де Бовоар започиње речима да је старост „забрањена тема“, али да је она одлучна да „разбије заверу ћутања потрошачког друштва у вези са старијима“ (de Beauvoir, 1986a, 005–006). Одмах потом, она додаје своје објашњење, ослањајући се на Маркузеа, да потрошачко друштво жели да одржи слику изобиља и снаге, слику која је супротна свему ономе што старији представљају. Стога, оно одбацује старије. И не само то – де Бовоар је радикална, она тврди да потрошачко друштво према старима „није само криво, него злочиначко“ (de Beauvoir, 1986a, 006), а да је „њихов положај срамотан“ (de Beauvoir, 1986a, 255).

На овај начин, од прве стране текста, читалац је учесник у изношењу критичке парадигме о друштву у целини. Оно је, аргументује де Бовоар, према старијима дволично. С једне стране, што је оценила као позитивно, старији се не сматрају посебном старосном групом – они имају иста права као и сви остали пунолетни грађани. С друге стране, наведено није доследно примењено,

када се одлучује о њиховом економском статусу: „изгледа да се сматра да они припадају некој другој врсти: они немају ни исте потребе ни иста осећања као други људи, ако је довољно да им уделимо неку бедну милостињу па да се не осећамо њиховим дужницима... Ту лагодну варку економисти и законодавци потврђују када се жале на терет који *неактивни* представљају за *активне*: као да активни нису будући неактивни и као да не осигуравају властиту будућност када прописују да треба преузети бригу о старим људима“ (de Beauvoir, 1986a: 007). Немогућност отпора старијих, де Бовоар је видела управо у одсуству њихове економске снаге и последичној немогућности само-организовања. С друге стране, она је критична и према самој себи, односно онима који су „други“ у односу на старе – „пре него што се сручи на нас, старост је нешто што се тиче само других. Тако можемо схватити зашто друштво успева да нас одврати од тога да у старим људима видимо себи слично“ (de Beauvoir, 1986a: 010).

Одрицање старијима њихових потреба, друштво врши на перфидан начин такође. Чини се да то није изум потрошачког друштва, него да његови корени сежу дубље. У сваком случају у питању је друштвено саблажњавање над старијима који покажу да имају исте потребе и захтеве које имају млади. Наиме, друштва су нормирала лик старијих: „то је слика Мудраца са ореолом седе косе, богатог искуством и поштованог, који је високо изнад људске судбине“ (de Beauvoir, 1986a: 008, 258). Свакоме ко одступи од норме, „без бриге савести може му се одбити минимум који се сматра неопходним за вођење људског живота“ (de Beauvoir, 1986a: 008). Економија је кључни разлог оваквог поступања – људи вреде онолико колико могу монетарно да допринесу.

На крају, резонување Симоне де Бовоар не може се схватити никако другачије него тако, да је старост рефлексивна класна борба и репродукција „стечених права“: „током историје, као и данас, борба класа одређује начин на који је неки човек обузет својом страшћу; старог роба и старог еупатрида, старог радника са бедном пензијом и Оназиса, раздваја провалија [...] те две категорије старца, једна широко распрострањена, друга сведена на незнатну мањину, дело је супротности између изабљивача и изабљиваних. Свако цитирање које се наводно тиче старости ту опште не сме бити прихваћено, јер тежи да прикрије тај хијат“ (de Beauvoir, 1986a: 015).

3. Одабране теме у *Старости*

3.1 Детињство, зрелост, старост

Транзиција из доба детињства, преко зрелости, у старост, јесте предмет разматрања, који прожима читаву књигу. Проблематика онога што се

данас једним делом најчешће уоквирава унутар концепта међугенерациске солидарности, добила је важно место код Симоне де Бовоар, у промишљањима односа младих и зрелих према старима. Овај однос она сматра објашњењем не само међугенерациског конфликта, него и потискивања старих на друштвену маргину. Истовремено, проицљивост је неизоставна код де Бовоар, која сматра да друштва одржавају однос двосмерне нетрпељивости, како би скренула пажњу са непостојања капацитета за решавање проблема и једних и других. Још једном, њено објашњење је материјалистичко: иако је равнодушно према „деци која примају помоћ, младим преступницима, инвалидима“ (de Bovoar, 1986a: 255) исто толико колико и према старијима, друштво ипак посматра децу и младе као инвестицију, односно „осигурање сопствене будућности“ (de Bovoar, 1986a: 256–257). Насупрот томе, стара особа је „мртвац са задршком“ (de Bovoar, 1986a: 257).

Зреле особе, пак, наизглед поштују старије, јер је такав „службени морал“ (de Bovoar, 1986a: 257). Међутим, оне знају да је у њиховом интересу, сматра она, да са старијима поступају „као са нижим бићима и да их убеди да су свргнути“ (de Bovoar, 1986a: 257). Разлог за то јесте преузимање управљања над старијима.

Иновацију у односу зрелих према старијима, де Бовоар видела је у новој форми експлоатације: „умножавају се клинике, одмаралишта, боравишта, чак и градови и села, где се старим особама, које за то имају средства, што је могуће скупље наплаћују удобност и нега, иако често у много чему оскудевају“ (de Bovoar, 1986a: 259).

3.2 Проток времена и откривање (сопствене) старости

Као што је већ наговештено у раду, Симона де Бовоар пише о старости која у људском искуству прво постоји код другог – старост је ставка коју прво откријемо изван себе, а тек накнадно она постаје лично искуствена. Истовремено, поглед у и на себе, разликује се од погледа другог на нас, тј. од погледа са стране.

Одједном други и друштвене структуре означе неког као „старог“, што на ту особу делује као нешто изненадно. „И упркос томе што свако носи овај потенцијал година (или овога „другог“) унутар себе, ми га не препознајемо када нас се дочепа. Само други стари, ми не. Једнога дана, када друштво одреди да смо стари, то је најнепријатнији шок“ (Mussett, 2006: 239).

Симона де Бовоар инсистира да старење „није градуалан процес, него неочекиван догађај“ и употребљава неколико термина с тим у вези – изненађење, откриће, трансформација и криза (Heinämaa, 2014: 170).

Границу старости, пак, тешко је одредити: „до сад сам говорила о старости као да та реч одговара сасвим одређеној стварности [...] у ствари њу није лако омеђати“ (de Bovoar, 1986a: 013).

Разумевање човекових животних етапа, нарочито старости, немогуће је без узимања у обзир тзв. практично-инертног. Овај концепт де Бовоар преузела је од Сартра, којим он означава „скуп ствари обележених жигом људске радње и људи одређених својим односом према тим стварима“ (de Beauvoir, 1986b: 120). У питању је, како она наводи, објективизација човека у стварности, управо оно што је он урадио и створио током свог живота. Оно постаје одредница њега у целини. Како стари, човек је све више притиснут овим практично-инертним. У младости, инерцију треба тек покренути, а у старости, она је све што је човеку остало – будућност за стару особу је завршена (de Beauvoir, 1986b: 121). Разлог за то она проналази у односу човека према времену: са старашћу, време све брже тече. Стара особа суочена је са слеђеном прошлостју и ограниченом будућношћу. Прошлост је слеђена јер не може да се промени. Будућност је ограничена, јер је прошлост у потпуности детерминише и сасвим извесно краћа је од прошлости. Додатно, сви планови које су старији имали, „остварени су или напуштени, њихов живот се затворио у себе“ (de Beauvoir, 1986b: 127). Наведеним она објашњава и неповољнији положај старијих у тада савременим друштвима у односу на она која су претходила: друштва су постала изузетно динамична и променљива, што захтевају и од свих који их сачињавају. Старијима то нарочито тешко пада, јер у поређењу са свима осталима, имају најмањи капацитет за ослобађање од прошлости (de Beauvoir, 1986b: 131). Штавише, време које човек сматра заиста својим, јесте време његове активности. Пошто је старији човек био активан у прошлости, „индивидуа прве класе, живо биће“ (Mussett, 2006: 241) онда се он најрадије окреће ка прошлости.

3.3 Пол и старост

Симона де Бовоар сматра да је „старост пре свега мушки проблем, пошто живимо у мушком свету“ (de Beauvoir, 1986a: 257). Међутим, иако доследно томе, од ауторке *Другог пола* јесте изненађујуће што представљајући слику старе особе коју друштво намеће (и која је и наведена у овом раду), нема слике старе жене, већ само слике старог мушкарца. Мишљења де Бовоар још су интригантнија, када се укрсте она о старењу и о женама. Наиме, она аргументује да друштво третира лошије старије, него жене. И ово објашњење је материјалистичко: жене су потребне друштву због своје репродуктивне улоге и улоге које обављају у домаћинствима, за разлику од старијих, који не обављају никакву продуктивну функцију за друштво, са становишта друштва. С друге стране, аргументује она, жене су потлачене од тренутка када се роде, а старост по себи представља форму потлачивања (Mussett, 2006: 238–239).

3.4 Рад и старост

Деветнаести век донео је суштинске промене у дотадашњем свету. Најмање две међу њима, а то су промене у демографији и у области рада, имале су, између осталог, важне реперкусије на старије (Polić, 2008: 35). Из бројних разлога, није било могуће да старији буду збринуты доминантно унутар својих породица, као што је то претходно био случај. Промена идентитета човека повезана са његовим радом, професијом, занимањем, нарочито негативно утицала је на старије. Као што је већ наведено, друштва су постала економски непостојана, за разлику од читаве претходне прошлости, сматра Симона де Бовоар: „у древном друштву, састављеном у суштини, од сељака и занатлија, професија и егзистенција су се тачно подударале; радник је живео где је радио; производни и домаћи задаци су се мешали“ (de Beauvoir, 1986a: 263). У исто време, број старијих се повећао, те држава није могла више да их „игнорише“ на начин на који је то чинила у ситуацији у којој их је било неупоредиво мање. Да би била у стању да их игнорише и даље, морала је своју равнодушност да учини легитимном. То је постигла, сматра де Бовоар, тиме што је старије обезвредила (de Beauvoir, 1986a: 254), а затим тако интерпретирану старост поставила „предметом политике“ (de Beauvoir, 1986a: 263), мада и то са отпорима.

Највећи изазов представљало је стога, обезбеђивање прихода у старости – након останка без посла, старији су остајали, у потпуности дезинтегрисани из заједнице, препуштени сами себи (Pettersen, 2013: 5). Овај проблем владајуће класе решавале су узимајући у обзир „властити интерес и корист пензионисаних“ (de Beauvoir, 1986a: 265), креирајући пензијске политике.

Позивајући се на Томаса Пејна, Симона де Бовоар пише како је пензија првобитно конституисана као компензација и врста награде за службу, за оне који испуњавају два услова: „дуге године рада и одређено доба старости“ (de Beauvoir, 1986a: 266). Овакве пензије додељиване су чиновницима и војницима, а затим и рударима, морнарима, радницима оружарница, железничарима.

Обухват старих пензијама повећан је Бизмарковим законодавством у Немачкој крајем деветнаестог века. У Немачкој је брз успон капитализма био праћен јачањем снаге радничког покрета. Да би спречио напредак социјалистичких идеја, Бизмарк се определио за давање уступака радницима, између осталог гарантовањем минимума материјалне сигурности у старости. Пензијски систем конципиран је уплаћивањем доприноса послодаваца и радника, уз повремену новчану помоћ државе.

У исто време, у Данској, започето је финансирање пензија из пореза. Ово је изузетак наводи де Бовоар: наиме, само три нације међу капиталистичким државама, „сматрају неизбежним да се свим грађанима осигура пристојна судбина: то су Шведска, Норвешка и Данска“ (de Beauvoir, 1986a: 265).

На крају, де Бовоар је изузетно критична према пензијама у својој земљи, Француској. Законодавство о пензијама почело је да се развија од 1910. године, да би било примењено тек од 1945 (de Bovoar, 1986a: 264–265). Истовремено, 1966. године и даље је евидентирано постојање изузетно различитих прописа у овој области, са последично неоправдано великим разликама у висини пензије различитих корисника. У просеку, пензионери су примали пензију у висини од 40% своје плате, као резултат обрачунске формуле према којој је узимано десет последњих година запослења за утврђивање износа пензије (de Bovoar, 1986a: 280). Тако је де Бовоар на основу расположивих званичних статистичких података прорачунала да је 1969. године, најнижа пензија износила 225 франака месечно (у поређењу са 567 франком колико је износила минимална зарада), на коју је право остваривало милион старих у Француској. Изузетно горко звучи њено потоње поређење: „милион њих располаже само са том сумом: два и по пута мањом од трошка за издржавање једног затвореника криминалца“ (de Bovoar, 1986a: 280). Друштво полази од тога да је породица дужна да се стара о старој особи. Међутим, констатује она, „не води се рачуна о томе шта им њихова деца стварно дају, већ шта би могла да им дају“ (de Bovoar, 1986a: 281).

3.5 Стари изван породице

Старији који су здрави, „препуштани“ су породицама, стога што је то економски најисплативије за друштва, сматра де Бовоар. Она међутим не сматра да је породица увек обзирна према својим старијим члановима. С друге стране, старији који су болесни смештају се у прихватилишта, болнице, азиле, сиротишта и домове за старије. Сиротишта се одликује изузетно тешком животном реалношћу: “станар најпре пати због забрана којима мора да се повинује. Прописи су веома строги, навике круте; устаје се и леже рано. Одсечен од своје прошлости, од своје околине, често обучен униформу, он је изгубио сваку личност, само је још број. Углавном, посете су допуштене сваког дана и његова породица му с времена на време долази: ретко, а у извесним случајевима никада“ (de Bovoar, 1986a: 303). Домови за старије, иако нуде умногоме другачију слику, карактеришу се према њеном мишљењу, такође нехуманим животним условима и нехуманим односом запослених према корисницима. Једном речју, они су „управо места за чекање смрти, умираонице“ (de Bovoar, 1986a: 299), у институцијама у којима се живот одвија под репресијом (Pettersen, 2013: 5).

Уместо закључка – актуелност ставова Симоне де Бовоар

Без обзира на то што је од објављивања *Старости* прошло готово пола века, бројне опсервације и анализе делују актуелно и релевантно и даље. Разматрања де Бовоар, наиме, не могу се никако тумачити као превазиђене епизоде од интереса за прошлост, него као и даље одлични аргументи у борби против занемаривања, неправде и неједнаког третмана старијих у друштвима.

Терминологија коју она користи, разликује се од терминологије која је тренутно у употреби. То, међутим, не умањује домете њених становишта.

У овом делу, биће сачињен покушај да се укаже на нека промишљања и праксе који су комплементарни са оним за шта се де Бовоар залагала. Наиме, бројна савремена истраживања представљају доказе и аргументе у прилог њених ставова. Многи покрети данас су „у функцији“ унапређења положаја старих. Различити проблеми на које је она указивала јесу разрешени или се трага за њиховим решењима. То не значи, међутим, да је позиција старијих у савременим друштвима лишена оптерећења. Али, барем значи да постоје гласови у друштвима који опомињу на лош третман старијих. Сасвим извесно, промена је настала у том смислу што наведено није „табу“ тема, као што де Бовоар наводи у свом раду за своје време. С друге стране, извесно је да непостојање овог табуа није довољно и да не значи ништа априори – у савременим демократијама, понекад је толико гласова, да долази до бројних шума. Важну констатацију с тим у вези, износи Пол Спикер: „примаоци услуга често конкуришу једни другима за оскудне ресурсе. Да ли је исправно оснаживати људе уколико се тиме увећава број захтева, неких група само на рачун других?“ (Spiker, 2013: 319).

Истовремено, важно ограничење овог рада представља изостављање бројних фокуса који постоје код Симоне де Бовоар у *Старости*. Тако њена разматрања конзумеризма, класних привилегија и политичких идеологија, а у контексту старења, тек су дискретно дотакнута у овом раду. Супротно томе, разматрања о условима рада, сексуалности и смрти, нису анализирана, иако су изузетно важна.

У *Старости*, старији су по правилу скривени, утишани, одсутни, маргинализовани, а њихов живот испуњен је страхом, празнином и тугом. Њима су њихови животи одузети од њих, алармира де Бовоар. Индивидуа не поседује моћ да промени овакво стање, јер је оно структурно, друштвено узроковано. Промена положаја старијих, наиме, немогућа је без промене друштва. Стога је код ње старење повезано са друштвеним потчињавањем, коме се супротставља са позивом за еманципацију.

Овде се мишљења Симоне де Бовоар умногоме преклапају са теоријом структурне зависности старијих, коју је формулисао Питер Таунсенд почетком осамдесетих година прошлог века. Ова теорија указује на својеврсну заверу

науке у промишљању положаја старијих. У њој се аргументује да наука посматра старије *изван* друштвеног контекста, што води ка томе да свака евентуална побуна или борба буде обесмишљена (Перишић, 2018: 43).

Политике и последични закони који третирају проблематику старијих, такође, умногоме су и даље у нескладу са оним што би се могло сматрати њиховим потребама. При томе, Пол Спикер, на пример, аргументује да старији имају исте потребе као и сви други, те да се може говорити само о томе да деца имају другачије потребе од одраслих. На тај начин, код њега, вештачко је издвајање старијих у односу на остале чланове друштва, са становишта потреба. Рори Линч, пак, непримереност политика које се односе на старије аргументује на једноставан начин. Стара особа се пита „ко сам ја?“, док доносиоци одлука постављају питање „шта сте ви?“ Сукоб између ових „позиција“ је суштински, јер представља искривљено тумачење представљања у политици. Старији се посматрају као неко ко остварује користи, а не као неко ко је доприносио, и ко у великом броју случајева доприноси и даље (сада неформално, у породици). Тиме се њима не наноси само велика неправда, него се излажу и бројним лошим праксама поступања. Чини се да је ово најупадљивије штетно понашање у континуитету оних који се налазе у поседу друштвене моћи и одлучивања.

Штавише, економетријски докази не упућују недвосмислено у прилог тога да „стари више оптерећују систем социјалне сигурности, нити пак да су њихови захтеви у том систему неразумни [...] Међутим, постоје докази о томе да стари потенцијално не добијају равноправан третман у поређењу са другим члановима друштва, када је у питању приступ услугама, попут пензија, здравствене заштите, становања, као и када су у питању преовлађујући друштвени ставови према овој групи као таквој“ (Linč, 2016: 18).

Радикално оријентисани теоретичари тврде и да је пензија конструкт капиталистичке логике профита – да старији представљају већи трошак уколико остану унутар радне снаге, те да је то разлог из ког им се додељују пензије. С тим у вези су и разматрања дискриминације, са становишта пола. Рори Линч, на име, аргументује да се мушкарци суочавају са дискриминацијом сасвим извесно, ако не раније, онда са пензионисањем. За разлику од тога, жене су „припремљеније“ за дискриминацију – у односу на мушкарце, осећају је одувек (Linč, 2016: 47).

Однос младих према старима се у литератури данас често позиционира у оквиру идеала младости и лепоте, који су готово универзално доминантни и који по правилу воде ка маргинализовању вредности које се везују са старе.

На крају, неформална, тј. породична брига о старима у односу на домску бригу, разматра се и истражује изузетно интензивно, између осталог из финансијских разлога. Данас се, међутим, све више наглашава опција избора. Више него икада, аргументује се да се и стара особа и чланови породице, могу

осећати „заробљенима“ унутар очекивања око тога, ко треба да се брине о коме. Истовремено, покрети против тзв. тоталних институција, иако не у потпуности успешни, свакако су имали за последицу превазилажење бројних непогодности домског смештаја.

Глас Симоне де Бовоар у *Старости* је побуњенички и указују на недопустиво лоше поступање са старијима. Извесно је да је она веровала у Жан-Пол Сартров исказ према ком интелектуалац има обавезу да заузме гледиште најпотлаченијих у друштву, као једини начин да разуме друштво (Радовановић, 1983: 80). Доносиоци одлука, али и активисти покрета за права старих, имали би много тога да прочитају код де Бовоар.

Литература:

1. Bose, S. (2011). Focus on Ageing – A neglected aspect of Simone de Beauvoir`s radicalism. *Annals of the University of Bucharest – Philosophy Series*, LX(2), 103–107.
2. de Bovoar, S. (1986 a). *Starost I*. Београд: BIGZ.
3. de Bovoar, S. (1986 b). *Starost I*. Београд: BIGZ.
4. де Бовоар, С. (1996 а). *Моћ ствари I*. Београд: Просвета.
5. де Бовоар, С. (1996 а). *Моћ ствари II*. Београд: Просвета.
6. de Bovoar, S. (2005). *Svođenje računa*. Београд: Filip Višnjić.
7. Fransis, K., Gontije, F. (2011). *Simona de Bovoar*. Београд: Book Marso.
8. Heinämaa, S. (2014). *Age and Time*. Доступно на:
9. <https://philarchive.org/archive/HEITOO-2>, приступљено 31. 12. 2018.
10. Linč, R. (2016). *Praksa socijalnog rada sa starima – pozitivni pristup centriran ka osobi*. Београд: Fakultet političkih nauka.
11. Mussett, S. M. (2006). Ageing and Existentialism: Simone de Beauvoir and the Limits of Freedom, in: C. Tandy (Ed.), *Death And Anti-Death, Twenty Years After De Beauvoir, Thirty Years After Heidegger* (pp. 231–255). Stanford: Ria University Press.
12. Ofen, K. (2015). *Evropski feminizmi 1700-1950*. Београд: Evoluta.
13. Перишић, Н. (2018). Институција као парадигма и права старијих. У: Д. Динић (ур), *Старење и људска права* (стр. 42–54). Београд: Геронтолошко друштво Србије.
14. Pettersen, T. (2013). Simone de Beauvoir. Political Writings. *H-France Review*, 13(130): 1–6.
15. Polić, R. (2008). Starenje i (ne)moć – U povodu 100. obljetnice rođenja Simone de Beauvoir. *Metodički ogledi*, 15: 33–45.
16. Radovanović, M. (1983). *Sociologija bede i pauperizacije*. Gornji Milanovac: Dečje novine.
17. Сатарић, Н. (2014). Установе за „збрињавање“ старијих некада и данас, са освртом на поштовање људских права њихових корисника. *Геронтологија*, 2: 37–54.
18. Spiker, P. (2013). *Socijalna politika – teorija i praksa*. Београд: Fakultet političkih nauka.

Natalija Perišić

University of Belgrade - Faculty of Political Science,
Department of Social Policy and Social Work

ABOUT AGEING IN THE WORK OF SIMONE DE BEAUVOIR

Abstract:

Considerations of old age and ageing are not the central part of the work of Simone de Beauvoir. However, fragmentary mentions of these topics in her memoirs, and especially her two-volume book *The Coming of Age*, make Simone de Beauvoir an author whose approach to the topics makes an important contribution to multi-disciplinary research and understanding of old age and ageing. A strong voice of protest she raised back in 1970 against mal-treatment of elderly by the society, can be an impetus for activism in the area of the protection of human rights even today. Namely, her work on ageing is a kind of a manifesto and a call for total participation of elderly in the society.

Primary intention of this paper is to point out to those Simone de Beauvoir's considerations on the topics that could be relevant for the social policy field, as well as to her arguments underlying the considerations. Having in mind her explanations of the vulnerable position of elderly in general, the paper has two-fold focus. On the one hand, basic assumptions of her approach to ageing in general are taken into account, along with the meanings the society attributes to ageing. On the other hand, certain challenges are taken into account, such as transition from childhood into adulthood and old age, revelation of one's own old age, sex as an old age determinant and changes in the world of work of importance for the changed position of elderly.

Key words: Simone de Beauvoir, ageing, old age, elderly.